

RIZIKA KYBERPROSTORU A JEJICH VZTAH K SOCIÁLNÍ PRÁCI

Pavel Pešat

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta,
Katedra preprimárního a primárního vzdělávání,
Hoření 13, 400 96 Ústí nad Labem, Česká Republika
e-mail: pavel.pesat@ujep.cz

Abstrakt

Riziková komunikace v kyberprostoru může mít bezprostřední negativní důsledky pro její účastníky, v závažnějších případech má znaky protiprávního jednání. V případě dětí závažnější formy rizikové komunikace, jako je např. kyberšikana nebo tzv. dětský grooming, negativně ovlivňují zdravý vývoj dítěte, projevují se při jeho výchově, v poklesu školní úspěšnosti apod. V nejzávažnějších případech může dojít k dlouhodobému vážnému narušení osobnosti oběti rizikové komunikace až po její sebevraždu. Sociální pracovníci by měli mít všeobecné znalosti o rizikové komunikaci, o její prevenci, terapii i řešení jejich následků, neboť důsledky rizikové komunikace se promítají i do sociální oblasti a jsou předmětem opatření, na jejichž realizaci se sociální pracovníci podílejí.

Úvod

Kyberprostor se stal nedílnou součástí našeho světa. Tento umělý, digitální svět vytvořený moderními informačními a komunikačními technologiemi (dále jen ICT) vytváří komunikační prostor, do kterého se přenáší část sociálních aktivit lidí. Kyberprostor generuje vlastní specifickou kulturu, tzv. kyberkulturu. V této kultuře se prolínají hodnoty, normy, zvyky a komunikační kódy běžného (reálného) světa s novými prvky světa virtuálního, a to různým způsobem, v různém poměru a s různou intenzitou podle toho, ke které generaci konkrétní osoba patří [2, s. 83]. Podobně jako v reálném světě, i v kyberprostoru dochází k chování jedinců, které je v rozporu s všeobecně přijímanými normami chování, a to jak normami mravními, tak i normami právními. Důsledky takového chování se projevují nejen v kyberprostoru, ale uplatňují se také v reálném světě a v závažných případech mají dopady i v rovině trestně-právní a následně i rovině sociální. Osoba, která se dopouští protiprávního jednání v kyberprostoru, v dikci zákona *využívá při svém protiprávním jednání prostředků elektronických komunikací*, může být za své protiprávní jednání souzena a odsouzena, což má bezprostřední důsledky pro ni samotnou i pro členy její rodiny. Protiprávního jednání v kyberprostoru se dopouštějí i osoby nezletilé a mladistvé, které mají z právního hlediska specifické postavení upravené zákonem č. 359/1999 Sb, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon v § 6 písm. c) přímo uvádí, že sociálně-právní ochrana se zaměřuje na děti mladší patnácti let, které spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití. Tento zákon následně stanovuje celou škálu opatření na ochranu dětí, na jejichž uplatňování se velkou měrou uplatňují sociální pracovníci, kteří působí v orgánech sociálně-právní ochrany. Je tedy žádoucí, aby tito sociální pracovníci měli znalosti o rizikovém chování v kyberprostoru a jeho možných trestně-právních důsledcích, neboť zákon o sociálně-právní ochraně dětí jim přímo ukládá vykonávat činnosti související se zajištěním sociálně-právní ochrany dětí a s výkonem této ochrany. V širším kontextu jsou znalosti o rizikovém chování v kyberprostoru užitečné také pro další skupiny sociálních pracovníků, neboť takového chování může mít přímé důsledky pro další osoby, které mohou být jejich klienty, např. pro

členy rodin těch osob, které se protiprávního jednání v kyberprostoru přímo dopouštějí, nebo osob, které jsou oběťmi takového jednání. V těchto případech sociální intervenci obvykle zajišťuje Probační a mediační služba České Republiky.

Téma znalostí sociálních pracovníků o rizikové komunikaci v kyberprostoru je součástí širší problematiky *digitálních technologií v sociální práci* řešené v rámci stejnojmenného projektu MŠMT ČR reg. č. 7AMB13PL047.

1 Protiprávní jednání v kyberprostoru

Používání nových ICT s sebou přináší určitá rizika, jejichž spektrum je ve skutečnosti velmi široké. Rizikové aktivity v kyberprostoru je nutno hodnotit také z hlediska závažnosti jejich projevů a důsledků. Náhodné rizikové aktivity bez následků pro ostatní uživatele Internetu jsou zřejmě běžným průvodním jevem využívání ICT, a to zejména v případech, kdy se jedná o chyby a omyly uživatelů. Pokud jejich závažnost nepřekračuje hranice stanovené rodiči, školou či legislativou, stačí pouhé monitorování takových aktivit.

Kvalitativně jiná situace nastává tehdy, jestliže míra závažnosti činů konaných uživateli Internetu v kyberprostoru nebo následky těchto činů překročí legislativně stanovené hranice a tyto se stanou předmětem šetření orgánů činných v trestním řízení. Takové aktivity již lze označit jako kriminalitu v kyberprostoru. Kratochvílová uvádí mezi nejčastějšími druhy internetové kriminality závažné projevy rizikové komunikace (kyberšikana, šíření digitálních materiálů s nevhodným obsahem, např. pornografie) a porušování autorských práv, tj. zejména šíření hudebních a filmových děl a používání programů v rozporu s licenčními podmínkami [22].

Množí se případy, kdy je kyberprostor zneužíván k útokům uskutečňovaným agresorem prostřednictvím komunikačních prostředků ICT vůči osobě jiného uživatele, útoky vedoucí v některých případech až k vážnému narušení osobnosti oběti či k jejímu usmrcení. Podle příčin, stupně závažnosti a míry porušení pravidel chování v kyberprostoru lze pro takové chování použít etopedickou klasifikaci typů chování asociálního, antisociálního, resp. psychopatologicky podmíněného [16]. Plíživým nebezpečím v kyberprostoru je pak všudypřítomný pocit ohrožení vedoucí ke stresu, depresím, sociální úzkosti, nespavosti a dalším psychosomatickým obtížím, poklesu školní úspěšnosti, záškoláctví aj. [1]. Souvislost mezi všemi formami šikany včetně kyberšikany, záškoláctvím a sebevražednými pokusy jasně prokázala také Holtova studie realizovaná na vzorku 933 žáků základních a středních škol v Singapuru, jedné z technologicky nejrozvinutějších metropolí světa [13]. Suicidiální problematikou v českém prostředí se zabývá také Porubský, který uvádí, že počet chatů na Lince bezpečí na téma sebevraždy činil v minulých 6 letech 8,6 % ze všech kontaktů a že Linka bezpečí obdržela ve stejném období 208 e-mailů s touto tematikou [35]. Nelze tedy očekávat, že by k rizikové komunikaci s možnými suicidiálními následky nemělo docházet také v České republice.

Ukazuje se, že významná část uživatelů ICT je značně benevolentní vůči porušování zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). Podle výsledků celosvětové studie softwarového pirátství za r. 2011 je v České republice 35 % programů v počítačích instalováno nelegálně. Bylo zjištěno, že 48 procent uživatelů počítačů v Evropské unii přiznává, že si pořídili nějaký software nelegální cestou. Občasné užívání kradeného softwaru připouští 12 % a málokdy si nelegální kopie pořizuje 26 % uživatelů. Sedm procent se přiznalo, že užívá pirátský software velmi často a 3 % dokonce neustále [4]. Podle průzkumu Microsoftu berou často děti a mladiství krádeže softwaru na lehkou váhu. Celých 41 % z nich si například myslí, že krádež softwaru se od „ostatních krádeží“, do kterých by se děti nepustily, odlišuje způsobem

obstarání. Nikam se fyzicky nevloupáte, nikoho nezraníte. 38 % si myslí, že nejde o fyzické zboží a nejsou tak patrné škody. Ze stejného důvodu za software odmítá 10 % z nich platit. Přibližně 26 % dětí a mladistvých pak nepovažuje za krádež software stažený z internetu [27]. V České republice byli vyšetřováni a odsouzeni mladiství, kteří autorský zákon porušili takovým způsobem, že vyčíslená škoda dosáhla milionových částek. Jiný šestnáctiletý mladík byl odsouzen za provozování webových stránek s odkazy na 2500 filmů a seriálů, přičemž Nejvyšší soud ČR zaujal stanovisko, že kriminálním činem, na nějž je nezbytné použít prostředky trestního práva, včetně trestní represe, je také zpřístupnění nelegálních kopií autorských děl, ke kterému dochází opakovaně, ve velké míře a i poté, co byl provozovatel upozorněn na své právně problematické jednání [41].

Specifickým a z hlediska sociálně právní ochrany dětí významným typem rizikové komunikace v kyberprostoru jsou aktivity spojené s šířením digitálních materiálů se sexuálním a pornografickým obsahem, zejména pak s tzv. dětskou pornografií. Zatímco zpřístupnění digitálních materiálů s explicitní sexuální tematikou dospělých osob je postihováno mírněji podle § 201 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (ohrožování výchovy dítěte), případně podle § 191 (šíření pornografie), výroba, držení a šíření tzv. dětské pornografie je posuzováno výrazně přísněji podle § 192 (výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií), resp. § 193 (zneužití dítěte k výrobě pornografie). Počet zjištěných případů trestné činnosti podle výše uvedených paragrafů trestního zákoníku není příliš vysoký. Statistický výkaz Policejního prezidia ČR uvádí za období prvních devíti měsíců r. 2013 jen 43 zjištěných případů šíření pornografie, což činí 2,5 % z celkového počtu zjištěných mravnostních činů, přičemž ostatní výše uvedené činy ve statistice ani nejsou uváděny samostatně [34]. Problémem je však závažnost takové trestné činnosti, příkladem může být případ šíření dětské pornografie přes internet zjištěný v červnu 2013, ve kterém Policie ČR stíhá 32 lidí z celé ČR [6]. Alarmujícím problémem je sdílení erotických fotografií dětmi. Z výzkumu rizikového chování 22 tisíc dětských uživatelů internetu vyplynulo, že cca 8 % respondentů umístilo na internet svou fotografii nebo video, na kterých jsou částečně nebo úplně nazí a 12 % respondentů odpovědělo kladně na otázku, zda jejich internetový známý umístil na internet fotografii či video, na kterých jsou svlečení nebo úplně nazí [21].

Dalším typem protiprávního jednání je zneužití ICT při páčání jiné trestné činnosti, např. podvodů a krádeží. V těchto případech jsou ICT využívány většinou k získávání osobních údajů, které slouží k nezákonnému získání finančních prostředků z bankovních účtů (tzv. techniky sociálního inženýrství, podvodné e-mailů apod.).

Lze tedy konstatovat, že důsledkem zneužití ICT mohou být a často také skutečně jsou situace a stavy ohrožující řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte, tj. stavy, kterým musí být dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí bráněno a jejichž nepříznivé důsledky musí být omezovány na minimum. ICT mohou být zneužity také k páčání trestné činnosti postihované podle trestního zákoníku se všemi důsledky pro trestané osoby a jejich rodiny. Obětem trestných činů musí stát věnovat speciální péči, a zmírnit tak dopad trestného činu na osobnost oběti a vynahradit jí vzniklou újmu. Ve všech těchto případech vzniká prostor pro sociální pracovníky, kteří by měli mít potřebný přehled a znalosti o problematice protiprávního jednání v kyberprostoru nezbytné pro účinnou sociální práci. Tyto znalosti jsou důležité zejména pro sociální pracovníky vykonávající úkoly orgánů sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), sociální kurátory, koordinátory služeb sociální prevence a další pracovníky probační a mediační služby. Nebezpečí vyplývajícímu ze zneužití ICT lze zřejmě čelit, je však důležité si uvědomit, že stoprocentně účinná obrana neexistuje.

1.1 Riziková komunikace v kyberprostoru

Ukazuje se, že významná většina útočných komunikačních technik vyžaduje k úspěšnému útoku vědomou spolupráci oběti, která se komunikace účastní (na rozdíl od útoků na softwarové vybavení počítačů např. tzv. počítačovými viry). Snáze napadnutelné jsou tedy děti a mládež nějakým způsobem znevýhodněné, které nemají dostatečné znalosti k včasnému rozpoznání hrozícího nebezpečí nebo komunikace s jinými osobami a vyhledávání přátel v prostředí Internetu je pro ně atraktivnější než běžná komunikace s členy domácnosti. Polovina evropské mládeže ve věku mezi 11–16 roky považuje za jednodušší být „sama sebou“ v on-line prostředí než v reálném světě, ve kterém komunikují tváří v tvář [25]. Jednu z ohrožených skupin tedy představují děti a mládež, které se zatím dostatečně podrobně nedozvěděly o rizicích komunikace v prostředí Internetu, vyrůstají např. v nepříznivém rodinném prostředí, nemají ve škole dobré kamarády nebo prostě jen preferují on-line komunikaci. Další rizikovou skupinou jsou žáci účastníci se některé z běžných forem školní šikany, kteří jen vhodně využívají nové technologie pro dosažení převahy a vítězného pocitu uspokojení v roli agresorů, resp. strádají v roli obětí v kyberprostoru, do kterého se na rozdíl od školy dostávají kdykoliv a kdekoliv zapnou svůj počítač a připojí se k Internetu [31].

Studium příčin a mechanismů rizikového chování na internetu stejně jako návrhy jeho prevence a léčby se neobejdou bez znalostí psychopatologických příčin takového chování. Stále zřetelněji se např. ukazuje souvislost mezi šikanou a kyberšikanou, která pravděpodobně není důsledkem vývoje nových technologií, jak bývá někdy uváděno, ale je spíše novou formou tradičního problému [26]. Smith [38] uvádí, že mnoho obětí kyberšikany bylo současně oběťmi tradiční šikany a stejně tak mnoho kyberagresorů bylo agresory i mimo kyberprostor. Gradinger [11] dokonce konstatuje, že lze jen stěží nalézt oběti čisté kyberšikany – naprostá většina obětí je současně postižena také nekybernetickými formami šikany. Zdůrazňuje v tomto kontextu hlubokou souvislost mezi šikanou a kyberšikanou a upozorňuje také na nutnost porovnávání kyberšikany a šikany ve výzkumech tak, aby se předešlo případnému zkreslení (statistických) výsledků. K zajímavým výsledkům dospěl také výzkum provedený v českých školách v rámci projektu Minimalizace šikany: 78 % agresorů je ze stejné školy jako oběť, 51 % agresorů je dokonce ze stejné třídy [42]. Zcela jasné a vyhraněné stanovisko pak zaujímá Kolář v úvodním slově k překladu knihy Rogersové Kyberšikana – pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty:

„Kyberšikana není samostatnou entitou, tedy šikanou sama pro sebe, ale jedná se pouze o jednu z forem šikany. Přesněji řečeno je to nové dítě psychické šikany. Podstata a řada mechanismů jsou u kyberšikany a tradiční psychické (nepřímé) šikany společné. Obě formy se dějí záměrně, opakovaně a zahrnují psychické násilí včetně symbolické agrese. Spojuje je i to, že nepůsobí šrámy, modřiny, neteče při nich krev. Způsobují psychická traumata, rány které nejsou vidět. Tato zranění bývají hluboká a obtížně léčitelná. Rozleptávají identitu člověka, dotýčný se cítí poníženy, bezvýznamný. Prožívá nejen virtuální, ale i skutečnou exkomunikaci ze společenství, kam patří. Při hledání cest, jakým způsobem zabránit vzniku kyberšikany, proto potřebujeme znát nejnütnější poznatky o fenoménu šikany. Má to své výhody, nemusíme namáhavě objevovat již objevené.“ [19].

1.2 Formy rizikové komunikace v kyberprostoru

Rizikové chování a riziková komunikace na Internetu mohou mít různé formy. V literatuře lze nalézt různá třídění a různé specifikace projevů rizikové komunikace v kyberprostoru, např.

- **kyberšikana** – specifická forma šikany v kyberprostoru,

- **kybermobing** – rafinovaný, zákeřný a často skrytý druh šikany na pracovišti realizovaný v kyberprostoru,
- **kybergrooming** – grooming v kyberprostoru, tj. takové chování uživatelů internetu (predátorů, kybergroomerů), které má v oběti vyvolat falešnou důvěru a přimět ji k osobní schůzce,
- **kyberstalking** – stalking v kyberprostoru, tj. opakované, dlouhodobé, systematické a stupňované obtěžování, které může mít řadu různých forem a různou intenzitu, např. sledování aktivit oběti v kyberprostoru, její bombardování SMS zprávami, e-maily, telefonáty či nechtěnými pozornostmi,
- **denigration** – ponižování a pomlouvání,
- **flaming** – provokování a napadání,
- **impersonation** – krádež identity, vytváření falešných profilů v prostředí sociálních sítí nebo na webových stránkách,
- **outing** – zveřejňování cizích tajemství,
- **sexting** – rozesílání zpráv, fotografií či videa se sexuálním obsahem,
- **texting** – rozesílání krátkých textových zpráv,
- **exclusion** – vyloučení z virtuální komunity,
- **harassment** – obtěžování opakovaným prozváněním, zasíláním zpráv,
- **happy slapping** – náhodné či připravené napadení oběti, její natočení na video a publikování záznamu na úložišti v Internetu,
- **zasílání nevyžádaných informací** – zasíláním nevyžádané elektronické pošty, tzv. SPAMů,
- **výroba, přechovávání a distribuce pornografie,**
- **výroba, přechovávání a distribuce dětské pornografie,**
- **phishing a pharming,** tj. techniky vedoucí k získávání osobních údajů uživatelů.

Uvedený seznam je jen příkladem výčtu forem rizikového chování na Internetu, který byl sestavený z publikací a výzkumných studií dostupných na webech projektů cíleně zaměřených na prevenci rizikové komunikace na internetu nazvaných E-Bezpečí a E-Nebezpečí. ICT zneužitelné při rizikovém chování na internetu se však stále dynamicky vyvíjejí a průběžně jsou identifikovány jeho nové formy, např. rizikové chování v prostředí sociálních sítí, zejména Facebooku. V podobných, dnes často uváděných schématech jsou jednotlivé formy rizikového chování uváděny primárně podle svých vnějších projevů v kyberprostoru a podle používaných technik, motivace agresorů k takovému chování je však zohledňována málo nebo vůbec ne.

Za závažný problém při rozpoznávání, klasifikaci, léčbě a prevenci rizikového chování lze považovat to, že za primární hledisko jsou často považovány vnější projevy rizikového chování bez hlubšího zkoumání jeho příčin. Nelze jednoznačně tvrdit, že každé rizikové chování v kyberprostoru, tj. takové chování, které překračuje všeobecně přijímané normy chování a které ostatním může případně způsobit újmu, musí být nutně projevem poruchy chování. Může to být např. jen neúmyslný důsledek neznalosti konkrétního jedince, chyba či omyl. Neurčitosti a nejednoznačnosti se projevují také ve výzkumech rizikového chování na internetu. Není hodnocena intenzita a závažnost důsledků rizikového chování pro oběť a jednotlivé projevy rizikového chování jsou často zaměňovány, např. v důsledku nepřesných překladů původní cizojazyčné literatury [32, s. 29–34]. Výzkumy jsou většinou prováděny formou dotazníkových šetření mezi dětskými respondenty, kteří ne vždy správně rozpoznají a identifikují projevy rizikového chování na internetu. To vše se zřejmě podílí na skutečnosti, že výsledky různých výzkumů se příliš neshodují, často se dokonce diametrálně liší. Mishna [28] konstatuje, že údaje o prevalenci kyberšikany uváděné v různých studiích se obvykle

pohybují v rozmezí 10–35 %. Některé studie ovšem uvádějí hodnoty podstatně vyšší, např. Juvonen [15] zjistil, že 72 % respondentů v předchozím roce zaznamenalo alespoň jeden případ kyberšikany. Krejčí a Kopecký [23] uvádějí ve výzkumné zprávě šetření realizovaného v rámci projektu nebezpečných komunikačních praktik, že až polovina z 1925 dětí měla problémy s kyberšikanou (46,8 %). Jiní autoři uvádějí výrazně nižší výskyt kyberšikany v jinak srovnatelných vzorcích, např. Ševčíková [40] uvádí, že 3,6 % mladých adolescentů a 3,2 % starších adolescentů má negativní zkušenosti s kyberšikanou, a konstatuje, že mnohé údaje o prevalenci kyberšikany jsou nadhodnoceny. Také Wang ve výzkumu středoškolské mládeže zjistil nižší hodnoty: 13,6 % v první analýze [44] a po upřesnění s použitím jiných statistických metod dokonce 8,7 % [45]. S vědomím závažnosti problému je tedy zapotřebí obezřetně přistupovat k informacím z médií, která někdy uvádějí alarmující čísla vytržená z kontextu, např. „polovina školáků je obětí kyberšikany“ [24]. Část autorů pod pojem kyberšikana zahrnuje prakticky libovolné projevy agresivní komunikace na internetu. Příkladem může být výzkumné šetření realizované v Jihomoravském kraji v rámci projektu Bezpečně v kyberprostoru [3].

1.3 Příčiny rizikového chování v kyberprostoru

Projevy rizikového chování na internetu lze hodnotit také z hlediska jeho příčin, resp. motivace těch, kteří ho realizují. Takové členění vede k jednoduššímu pochopení problému a lépe ukazuje cestu k nápravě i prevenci.

Ukazuje se, že pravděpodobně nejrozsáhlejší a nejčastější skupinou projevů rizikového chování jsou spíše jen chyby, omyly a případně žertíky uživatelů internetu, kterých se jejich původci dopouštějí bez jasného záměru ublížit či realizovat své negativní emoce. Z výzkumu provedeného na Univerzitě Britská Kolumbie dokonce vyplývá, že mládež zastává názor, že 95 % všeho (špatného, pozn. autora), co se on-line na Internetu děje, je míněno jen jako žert a pouze 5 % se děje s úmyslem ublížit [37]. Nelze jednoznačně tvrdit, že tento druh rizikového chování nemůže mít v některých případech fatální důsledky, neboť i žertem nebo omylem lze oběti vážně ublížit. Příkladem může být neúmyslné zveřejnění osobních dat nebo v určitém kontextu kompromitující fotografie jiné osoby na internetu, které dotyčný nebo dotyčná vnímá jako svou velkou újmu.

Proti omylům nejsou imunní ani organizace a státní instituce, které s osobními údaji pracují. Na internetových stránkách ministerstva školství byl volně ke stažení dokument s osobními údaji romských dětí, které žádaly o dotace v rámci programu na podporu romských žáků středních škol. Tabulka s výsledky dotačního programu obsahuje adresy i data narození všech žadatelů o peníze. V seznamu, ke kterému se mohl dostat jakýkoli návštěvník oficiálního webu ministerstva, byly uvedeny osobní údaje téměř devíti set romských středoškoláků [46].

K drobným únikům osobních údajů (např. telefonních čísel, dat narození, adres, fotografií aj.) dochází zejména v prostředí sociálních sítí, na bozích a přeposílaných e-mailech velmi často. Většina z těchto událostí sice nemá bezprostřední negativní důsledky, vytváří se však prostor pro jejich možné zneužití.

Takovému rizikovému chování však lze s úspěchem čelit výchovou a vzděláním uživatelů informačních a komunikačních technologií. Znalosti a dovednosti uživatelů ICT se postupně zlepšují a většina uživatelů z vlastní zkušenosti ví, že např. klesá počet případů, ve kterých si sami nechtěně smazali své soubory nebo odeslali omylem e-mail někomu jinému než zamýšlenému adresátovi. Podobně lze mládež vychovávat tak, aby si byla vědoma možných důsledků různých, zprvu nevinných žertů a aby se jich při užívání ICT vyvarovala.

Část uživatelů internetu využívá kyberprostor k uvolnění negativních emocí. Každý jedinec agresivitou v různé intenzitě a rozsahu disponuje a nelze ji z našeho života zcela vyloučit.

Agresivita je současně i adaptační mechanismus, který pomáhá nejenom přežít, ale i překonávat nejrůznější překážky. Agresivní sklony se u člověka vytvářejí v prvních letech života na základě dědičných dispozic, instinktivní výbavy, výchovy, učení, předchozí zkušenosti a vlivu prostředí. Agresivitu je třeba kontrolovat, kultivovat, regulovat a usměrňovat prosociálně účelným směrem tak, aby nedocházelo k narušování vztahů mezi lidmi a normami společnosti [12]. K uvolnění agrese lze využít také kyberprostor, který k tomu poskytuje nejen dostatek příležitostí, ale také bezpečné prostředí domnělé či skutečné anonymity. Cílem agresivního chování útočníků v kyberprostoru je vědomě ublížit jinému člověku nebo skupině lidí a takto vybit svou nahromaděnou agresi. Příkladem jsou útočníci, kteří v kyberprostoru vědomě pomlouvají druhé s cílem poškodit je, s tímž cílem vědomě zveřejňují jejich tajemství nebo je vylučují z virtuálních komunit atd.

Specifickým případem intenzivní agrese v kyberprostoru je kyberšikana – druh šikany, při které jsou využívány ICT technologie k agresivnímu napadání oběti. Většina autorů v tomto smyslu modifikuje Olweusovu definici šikany, např. Smith [38, s. 376] ji uvádí takto: „*Kyberšikana je agresivní, úmyslné jednání prováděné skupinou či jednotlivcem, využívající elektronické formy kontaktu a je opakovaně a dlouhodobě zaměřené proti oběti, která se nemůže snadno bránit.*“ Z principu věci se tedy jedná o šikanu psychickou, při které nedochází k fyzickému napadání. Různí autoři definují kyberšikanu s drobnými odlišnostmi, hlavní charakteristické rysy však uvádějí stejně – agresor napadá oběť samoučelně, s úmyslem ublížit jí a z případného úspěchu má agresor uspokojivý (vítězný) pocit.

2 Výzkum šikany a kyberšikany realizovaný na TU v Liberci

Jedním ze zdrojů informací o příčinách rizikového chování v kyberprostoru jsou výzkumy o souvislostech mezi kyberšikanou a šikanou mezi dětmi školního věku. Na jejich základě lze potvrdit nebo vyvrátit některé předpoklady o společných charakteristikách obou příbuzných forem rizikového chování. Pro praktickou sociální práci jsou takové poznatky důležité, neboť umožňují sociálním pracovníkům lépe pochopit mechanismy fungování šikany a kyberšikany. V případě zjištění šikany mohou pak např. iniciovat šetření, zda nedochází k souběžné kyberšikaně a naopak. V rámci přípravy takového výzkumu bylo na Fakultě přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci realizováno několik pilotních studií, na kterých se podíleli posluchači bakalářských studijních programů speciální pedagogika a sociální práce [32]. Na základě rozsáhlé rešerše byl proveden návrh sjednoceného modifikovaného Olweusova dotazníku pro šikanu a kyberšikanu. Tento dotazník byl převeden do aplikace Google Forms, která umožnila jeho on-line zpřístupnění respondentům, sběr dat a jejich export v tabulkovém formátu umožňujícím další statistickou analýzu. V rámci 3 pilotních výzkumů již byla zpracována data 425 respondentů. Jejich zpracováním se všeobecně potvrdily stávající představy o kyberšikaně a byly také získány některé nové zajímavé výsledky.

2.1 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek pilotního výzkumu zahrnoval celkem 425 žáků druhého stupně základních škol nebo nižšího stupně víceletých středních škol různého typu (městské, venkovské, malotřídky).

2.2 Nejdůležitější zjištění pilotního výzkumu

Za nejdůležitějších zjištění lze považovat potvrzení představ o tom, že šikana a kyberšikana mají často společného původce a o tom, že naprostá většina obětí školní kyberšikany zná původce svého utrpení.

2.3 Souběh šikany a kyberšikany

V prvním výzkumném vzorku byla zjištěna celková prevalence kyberšikany 21 %. Z toho 15 % dětí pocítilo útok jednou nebo dvakrát a pouze 3 % v období od Vánoc dvakrát nebo třikrát. 2 % respondentů sdělila, že se cítila kyberšikanována přibližně jednou týdně a 1 % dětí dokonce několikrát týdně. Bylo provedeno srovnání frekvence výskytu šikany a kyberšikany. Ze získaných dat jasně vyplývá možná souvislost mezi šikanou a kyberšikanou. Podrobnou analýzou odpovědí respondentů se ukázalo, že ti, kteří byli šikanováni a zároveň kyberšikanováni, jsou skutečně jednou a téže osobou – kyberšikana byla v těchto případech prokazatelně pokračováním školní šikany. Podrobnější údaje o obětech šikany a kyberšikany identifikovaných v provedeném šetření časovými značkami jsou uvedeny v kazuistikách č. 1 a č. 2.

Kazuistika č. 1 – chlapec označený v dotazníku „6/12/12 9:02:30“

Respondent má ve třídě jednoho kamaráda, ale velmi často se v ní cítí sám. Šikanovaný byl 2–3× měsíčně a bylo mu ošklivě a urážlivě nadáváno. Agrese trvala celé pololetí a agresori byli ze stejného ročníku. Dále byl kyberšikanován několikrát týdně vyzrazováním tajemství a vylučováním z hromadných diskusí na sociální síti. Kyberšikana trvala celé pololetí. Výraz kyberšikana znal a byl informován o jejím nebezpečí.

Kazuistika č. 2 – chlapec označený v dotazníku „6/12/20 9:17:23“

Respondent má ve třídě jednoho kamaráda, ale docela často se v ní cítí sám. Šikanovaný byl 1× týdně a bylo mu ošklivě a urážlivě nadáváno. Agrese trvala celé pololetí a agresori byli ze stejného ročníku. Dále byl kyberšikanován 1× týdně vyzrazováním osobních tajemství a vylučováním z hromadných diskusí na sociální síti. Kyberšikana trvala celé pololetí. Výraz kyberšikana znal a byl o jejím nebezpečí informován.

Je zřejmé, že až na frekvenci šikanování jsou případy obou chlapců prakticky shodné [5].

2.4 Expoziční doba

Jednou z často diskutovaných charakteristik šikany a také kyberšikany je délka jejího působení – resp. požadavek na to, aby agresivní chování bylo možné považovat za šikanu, resp. kyberšikanu tehdy, je-li opakované a dlouhodobé. Doba působení kyberšikany ve druhém výzkumném vzorku je uvedena v tabulce č. 1.

Tab. 1: Doba, po kterou byli respondenti vystaveni působení kyberšikany

Délka šikany	Chlapci		Dívky		Celkem	
	abs.	rel. [%]	abs.	rel. [%]	abs.	rel. [%]
Nebyl(a) jsem od začátku školního roku ve škole šikanován(a).	40	85	28	65	68	76
Trvalo to přibližně jeden týden.	5	11	9	21	14	16
Trvalo to přibližně jeden měsíc.	1	2	1	2	2	2
Trvalo to celé pololetí.	0	0	0	0	0	0
Trvalo to asi jeden rok.	1	2	4	9	5	6
Trvá to už několik let.	0	0	1	2	1	1
Celkem	47	100	43	100	90	100

Zdroj: [29]

Z výsledků vyplývá cca 25 % prevalence různých forem kyberšikany. Čtrnáct žáků (16 %) uvedlo, že u nich kyberšikana trvala jeden týden. Dva respondenti (2 %) uvedli, že u nich tento problém trval jeden měsíc. Celkem 5 žáků uvedlo, že byli kyberšikanováni jeden rok, z celkového počtu zaujímají 6 %. Jeden respondent (1 %) uvedl, že kyberšikanování trvalo několik let. Existují tedy dlouhodobé případy kyberšikany, které nebyly okolím respondenta identifikovány a řešeny. V dalších výzkumech by bylo zajímavé zjistit, zda respondenti vystavení tak dlouhému působení kyberšikany „neotupěli“ vůči jejím projevům či zda její působení vnímají stále intenzivně [29].

2.5 Vrstevnické skupiny

Jako jedna z charakteristik kyberšikany je často uváděna anonymita agresorů v kyberprostoru. Z technologického hlediska je tato představa přirozená, Internet poskytuje svým uživatelům vysokou míru anonymity. Otázkou je, zda běžní agresori školní kyberšikany tuto možnost skutečně využívají. Ve třetím výzkumném vzorku byla zjištěna celková prevalence šikany na Internetu 11 %. Při srovnání nekybernetické šikany a šikany na Internetu se ukázalo, že v případě šikany na Internetu se agresori a oběti osobně znají, a to dokonce v poměru odpovídajícím výsledkům pro nekybernetické formy šikany. V rámci statistické chyby odpovídá jak počet agresorů a obětí, které se znají ze stejné třídy, tak i počet těch, kteří jsou z vyššího, resp. nižšího ročníku a také se osobně znají. Tento výsledek je překvapivý a zpochybňuje často uváděnou charakteristiku šikany na Internetu – anonymitu všech účastníků. Současně však je tento výsledek v dobré shodě s představou, že šikana na Internetu je pouze pokračováním nekybernetických forem šikany jinými, tj. elektronickými prostředky [39].

Tab. 2: Vrstevnické skupiny respondentů

Respondenti a jejich vrstevnické skupiny				
	Nekybernetická šikana		Kybernetická šikana	
	abs.	rel. [%]	abs.	rel. [%]
Ze stejné třídy	30	60	9	56
Ze stejného ročníku	5	10	3	19
Z vyššího ročníku	15	30	3	19
Z nižšího ročníku	0	0	1	6
Jiné odpovědi	0	0	0	0
Celkem	50	100	16	100

Zdroj: [39]

Závěr

Protiprávní jednání v kyberprostoru má různé formy lišící se např. svou intenzitou, závažností a rozsahem působení. Dopouštějí se ho děti, mladiství i dospělí. V mnoha případech způsobuje protiprávní jednání obětem přímou újmu, a to jak psychickou, tak i materiální. Pachatelé zneužívající ICT k trestné činnosti jsou vyšetřováni, souzeni a odsuzováni, což má přímý dopad pro ně osobně i pro členy jejich rodin. Ve většině takových případů je vhodná intervence sociálního pracovníka probační a mediační služby. Dochází-li při takovém protiprávním jednání k újmě dětí, musí sociální pracovníci v orgánech sociálně-právní ochrany konat v souladu se zákonem tak, aby bylo zajištěno právo dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu. Sociální pracovníci, kteří tyto činnosti vykonávají, by měli znát širší souvislosti a aspekty kriminality v kyberprostoru, aby mohli lépe a účinněji pomáhat při řešení tíživých životních situací vzniklých v důsledku zneužití ICT k protiprávnímu jednání.

Poděkování

Výzkumný projekt byl realizován s podporou grantu MŠMT *Digitální technologie v sociální práci*, reg. č. 7AMB13PL047.

Literatura

- [1] ANTHONY, B. J.; WESSLER, S. L.; SEBIAN, J. K.: Guiding a Public Health Approach to Bullying. *Journal of Pediatric Psychology*, 2010, vol. 35, no. 10, s. 1113–1115.
- [2] BRESTOVANSKÝ, M.: Agresia a šikana v kyberpriestore. In ADAMÍK ŠIMEGOVÁ, M., KOVÁČOVÁ, B., eds. *Šikanovanie v prostredí školy. Možnosti prevencie a zvládania*. Trnava, 2011. Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, s. 119–133. ISBN 978-80-8082-484-6.
- [3] BRTNICKÁ, M.: Bezpečně v kyberpostoru. In: *JM ŠKOLY*. Portál o školství v Jihomoravském kraji. [online]. 2011. [cit. 2011-06-16]. Dostupné na WWW: http://www.jmskoly.cz/bezpecne_v_prostoru/08a9ef18-0aa9-11e1-adc1-18a905489179
- [4] BSA – BUSINESS SOFTWARE ALLIANCE: *Shadow market. 2011 BSA Global Software Piracy Study*. 9th edition, May 2012. [online]. [cit. 2013-10-25]. Dostupné na WWW: http://globalstudy.bsa.org/2011/downloads/study_pdf/2011_BSA_Piracy_Study-Standard.pdf
- [5] CESTROVÁ, M.: *Riziková komunikace na Internetu*. [online]. 2012. [cit. 2012-07-12]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Pavel Pešat. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/fgffhw/>
- [6] ČTK: *Policie stíhá 32 lidí za šíření dětské pornografie*. [online]. 2013. [cit. 2013-10-25]. Dostupné na WWW: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/soudy-a-pravo/clanek.phtml?id=783172>
- [7] E-Bezpečí. Internetový portál. [online]. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/>
- [8] E-Bezpečí. Internetový portál: *Co je flaming* [online]. 2008. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/dali-rizika/38-35>
- [9] E-Nebezpečí. Internetový portál. [online]. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: <http://www.e-nebezpeci.cz/>
- [10] GINTER, J.: Podvodníci zneužívají identitu, zakládají účty na cizí jména a obírají lidi. [online]. 2013. [cit. 2013-08-20]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/finance/310926-podvodnici-zneuzivaji-identitu-zakladaji-ucty-na-cizi-jmena-a-obiraji-lidi.html>
- [11] GRADINGER, P.; STROHMEIER, D.; SPIEL, CH.: Traditional Bullying and Cyberbullying. Identification of Risk Groups for Adjustment Problems. *Journal of Psychology*. 2009, vol. 217 no 4, s. 205–213.
- [12] HARSA, P.; KERTÉSZOVÁ, D.; MACÁK, M.; VOLDŘICHOVÁ, I.; ŽUKOV, I.: Současné projevy agrese. In: *Psychiatrie pro praxi*. 2012, vol. 13 no 1 s. 15–19. [online]. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: <http://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2012/01/05.pdf>

- [13] HOLT, T. J. a kol.: Exploring the Consequences of Bullying Victimization in a Sample of Singapore Youth. *International Criminal Justice Review*, 2013, vol. 23, no. 1, s 25–40. ISSN: 1057-5677.
- [14] JANOŠOVÁ, P.; KOLLEROVÁ, L.: Výzkum psychologických aspektů šikanování mezi žáky na základních školách v ČR. In: Adamík Šimegová, M.; Kováčová, B. (eds.), *Šikanovanie v prostredí školy. Možnosti prevencie a zvládania*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, s. 119–133. ISBN 978-80-8082-484-6.
- [15] JUVONEN, J.; GROSS, E. F.: Extending the School Grounds?—Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*. 2008, vol. 78 no 9, s. 496–505.
- [16] KLÍMA, P.; KLÍMA, J.: *Základy etopedie. Uvedení do etopedie, nárys vývoje a organizace péče*. 1. vydání. Praha, 1978. SPN.
- [17] KOHOUTEK, R.: Teorie agrese a šikany. In *Psychologie v teorii a praxi*. [online]. 2012. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1206>
- [18] KOLÁŘ, M.: *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vydání. Praha, 2011. Portál. 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- [19] KOLÁŘ, M.: Úvodní slovo. In: Rogers, V. *Kyberšikana. Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. české vydání. Praha, 2011, Portál. 104 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
- [20] KOPECKÝ, K.: Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2013. In: *Internetový portál e-bezpečí*. ISSN 2336-1360. [online]. [cit. 2013-09-20]. Dostupné na WWW: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/700-s-kybersikanou-ma-zkusenost-vice-jak-51-procent-deti>
- [21] KOŽÍŠEK, M.: Když se děti samy nabízejí. Prezentace na konferenci *KYBERPSYCHO: Bezpečně online – prevence, řešení a právní souvislosti elektronického násilí*. Praha 16. 10. 2013. [online]. 2013. [cit. 2013-10-28]. Dostupné na WWW: http://konference.ncbi.cz/attachments/article/26/Ko%C5%BE%C3%AD%C5%A1ek%20Martin_Kdy%C5%BE%20se%20d%C4%9Bti%20samy%20nab%C3%ADzej%C3%A1D.pptx
- [22] KRATOCHVÍLOVÁ, H.: *Internetová kriminalita z pohledu OSPOD*. [online]. 2012. [cit. 2013-10-28]. Dostupné na WWW: http://www.mpb.cz/fileadmin/user_upload/Prevence/Souteze/kyber/konference/Internetova_kriminalita_z_pohledu_OSPOD.pdf
- [23] KREJČÍ, V.; KOPECKÝ, K.: *Nebezpečí internetové komunikace*. [online]. 2010. [cit. 2012-06-16]. Dostupné na WWW: http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/1-nebezpei-elektronicke-komunikace-1-2009-2010
- [24] KUBÁLKOVÁ, P.: *Polovina školáků je obětí kyberšikany*. [online]. 2009. [cit. 2010-17-11]. Dostupné na WWW: http://www.lidovky.cz/polovina-skolaku-je-obeti-kybersikany-dhm-/In_domov.asp?c=A090421_074424_In_domov_mtr
- [25] LIVINGSTONE, S.; ÓLAFSSON, K.: Risky communication online. In: *EU Kids Online*. ISSN 2045-256X. [online]. 2012. [cit. 2012-06-10]. Dostupné na WWW: [http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIRreports/CommsOnlineShortreport.pdf](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIRreports/CommsOnlineShortreport.pdf)

- [26] LIVINGSTONE, S.; HADDON, L.; GÖRZIG, A.; ÓLAFSSON, K.: Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full findings. London, London School of Economics. In: *EU Kids Online*. ISSN 2045-256X. [online]. 2011. [cit. 2012-06-10]. Dostupné na WWW: [http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/eukidsonline/eukidsii%20\(2009-11\)/eukidsonlineireports/d4fullfindings.pdf](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/eukidsonline/eukidsii%20(2009-11)/eukidsonlineireports/d4fullfindings.pdf)
- [27] MICROSOFT: *Třetina českých dětí stahuje software z pochybných zdrojů*. [online]. 2011. [cit. 2013-10-26]. Dostupné na WWW: <http://www.microsoft.com/cze/legalnisoftware/clanky/deti/tretina-deti.aspx>
- [28] MISHNA, F.; SAINI, M.; SOLOMON, S.: Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*. 2009, vol. 31, s. 1222–1228.
- [29] PELCOVÁ, M.: *Rizikové chování na Internetu – Kyberšikana*. [online]. 2012. [cit. 2012-07-12]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Pavel Pešat. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/03i997/>
- [30] PEŠAT, P.; PEŠATOVÁ, I.: 2010. Kyberšikana a ICT vzdělávání na základní škole. In: *Kognitivne, emocionálne a morálne aspekty školského šikanovania a ich využitie v prevencii šikanovania na základnej škole*. Sborník konference 25. – 26. 11. 2010 Jaslovské Bohunice. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnava, 2011. s. 53–62. ISBN 978-80-8082-420-4.
- [31] PEŠAT, P.: Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií – kyberšikana. *Speciální pedagogika*, 2011, ročník 21, č. 1, s. 33–46. ISSN 1211-2720.
- [32] PEŠAT, P.: *Šikana a kyberšikana*. Hradec Králové 2012. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. 54 s. Závěrečná práce.
- [33] PEŠATOVÁ, I.: *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3.
- [34] POLICIE ČR: *Statistické přehledy kriminality za rok 2013*. [online]. 2013. [cit. 2013-10-25]. Dostupné na WWW: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2013.aspx>
- [35] PORUBSKÝ, P.: Sebevražedné úmysly online – zkušenosti SLB. Prezentace na konferenci *KYBERPSYCHO: Bezpečně online – prevence, řešení a právní souvislosti elektronického násilí*. Praha 16. 10. 2013. [online]. 2013. [cit. 2013-10-28]. Dostupné na WWW: http://konference.ncbi.cz/attachments/article/26/Porubsk%C3%BD%20Peter_Sebevra%C5%BEedn%C3%A9%20%C3%BAmysly%20online.pdf
- [36] ROGERS, V.: *Kyberšikana. Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. vydání. Praha, 2011, Portál. 149 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
- [37] SHAPKA, J.: Cyberbullying and bullying are not the same: UBC research. In: *Tisková zpráva UBC*. [online]. 2012. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: <http://www.publicaffairs.ubc.ca/2012/04/13/cyberbullying-and-bullying-are-not-the-same-ubc-research/>

- [38] SMITH, P. K.; MAHDAVI, J.; CARVALHO, M.; FISHER, S.; RUSSELL, S.; TIPPETT, N.: Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2008, vol. 49 no 4, s. 376–385.
- [39] SVOBODOVÁ, M.: *Šikana na internetu* [online]. 2012. [cit. 2012-07-12]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Pavel Pešat. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/8e4u4i/>
- [40] ŠEVČÍKOVÁ, A.: *Role v kyberšikaně a obtěžování na internetu* [online]. 2010. [cit. 2010-05-10]. Dostupné na WWW: <http://konference2010.e-bezpeci.cz/?akce=view&id=sevcikova>
- [41] NEJVYŠŠÍ SOUD: *Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 02. 2013, spisová značka 8Tdo137/2013*. [online]. 2013. [cit. 2013-10-25]. Dostupné na WWW: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/763AE1D4853A3985C1257B5C004F46EE?openDocument&Highlight=0
- [42] UDATNÁ, J.; PILMAIEROVÁ, S.: *Kyberšikana – problém, který poroste*. In: *Kognitívne, emocionálne a morálne aspekty školského šikanovania a ich využitie v prevencii šikanovania na základnej škole*. Sborník konferencie 25. – 26. 11. 2010 Jaslovské Bohunice. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnava, 2010. ISBN 978-80-8082-420-4.
- [43] VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha, 2012, Portál. 872 s. ISBN 978-80-262-0225-7.
- [44] WANG, J.; IANNOTTI, R. J.; NANSEL, T. R.: School Bullying Among US Adolescents: Physical, Verbal, Relational and Cyber. *Journal of Adolescent Health*. 2009, vol. 45 no 4 October, s. 368–375. ISSN: 1054-139X.
- [45] WANG, J.; IANNOTTI, R. J.; LUK, J. W.; NANSEL, T. R.: Co-occurrence of Victimization from Five Subtypes of Bullying: Physical, Verbal, Social Exclusion, Spreading Rumors, and Cyber. *Journal of Pediatric Psychology*. 2010, vol. 35 no 10, s. 1103–1112. ISSN: 0146-8693
- [46] WERNER, L.; HRON, M.: Ministerstvo školství zveřejnilo osobní údaje stovek romských dětí. In: *iDnes.cz/Zprávy*. [on-line]. 2011. [cit. 2012-11-01]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/ministerstvo-skolstvi-zverejnilo-osobni-udaje-stovek-romskych-deti-12t-/domaci.aspx?c=A111107_134837_domaci_hro
- [47] ZÁKON 40/2009 SB., *trestní zákoník*. Sbírka zákonů ČR. Ročník 2009. Částka 11. [online]. 2009. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>
- [48] ZÁKON 359/1999 SB., *o sociálně-právní ochraně dětí*. Portál veřejné správy [online]. 2009. [cit. 2013-10-18]. Dostupné na WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/download?idBiblio=48272&nr=359~2F1999~20Sb.&ft=pdf>

RISKS OF THE CYBERSPACE AND THEIR RELATIONSHIP TO SOCIAL WORK

Risk communication in cyberspace can have immediate negative consequences for its participants, in more serious cases it has a character of lawless action. In case of children, more serious forms of risk communication, such as cyberbullying or the child grooming, negatively affect the healthy development of the child. For example, they can influence children's upbringing and cause a decline of his/her school success. In the most serious cases, the risk communication in cyberspace can lead to serious long-term disruption of the victim's personality or even in her/his suicide. Social workers should have a general knowledge about risk communication, about its prevention, treatment and management of the consequences, since the consequences of risk communication are reflected in the social area. Social workers are involved in realization of consecutive measures to reduce the impact of serious risk behaviour.

RISIKEN DES CYBERSPACE UND IHRE BEZIEHUNG ZUR SOZIALARBEIT

Risikokommunikation im Cyberspace kann unmittelbare negative Folgen für die Teilnehmer haben, in schweren Fällen Zeichen einer rechtswidrigen Handlung. Im Falle von Kindern beeinflussen schwerere Formen dieser Risikokommunikation wie z. B. das Cybermobbing oder das sog. Kinder-Grooming negativ die gesunde Entwicklung des Kindes. Zum Beispiel können sie Einfluss auf die Kindererziehung nehmen und einen Rückgang im schulischen Erfolg verursachen. In den schwersten Fällen kann die Risikokommunikation im Cyberspace zu einer ernsthaften langfristigen Störung der Opferpersönlichkeit führen oder sogar zum Selbstmord. Die Sozialarbeiter sollten über allgemeine Kenntnisse über die Risikokommunikation, die Prävention, Behandlung und die Lösung den Folgen verfügen; denn die Folgen der Risikokommunikation werden im sozialen Bereich reflektiert. Die Sozialarbeiter nehmen an der Durchführung zusammenhängender Maßnahmen teil, um die Auswirkungen zu reduzieren.

ZAGROŻENIA CYBERPRZESTRZENI I ICH ZWIĄZEK Z PRACĄ SOCJALNĄ

Objęta ryzykiem komunikacja w cyberprzestrzeni może przynieść bezpośrednio negatywne skutki dla jej uczestników a w poważniejszych sytuacjach może nieść także znamiona działania niezgodnego z prawem. W przypadku dzieci, poważniejsze formy omawianej komunikacji, takie jak przykładowo cybermolestowanie lub tzw. uwodzenie dzieci (child grooming), mają negatywny wpływ na zdrowy rozwój dziecka, odzwierciedlają się w procesie jego wychowania, obniżają jego wyniki w szkole itp. W najpoważniejszych przypadkach może to prowadzić do długookresowego poważnego zaburzenia osobowości ofiary a nawet do samobójstwa. Pracownicy socjalni powinni posiadać ogólną wiedzę o objętej ryzykiem komunikacji, o jej zapobieganiu, terapii oraz niwelowaniu jej skutków, ponieważ następstwa niebezpiecznej komunikacji w sieci przejawiają się także w sferze społecznej i są także przedmiotem działań realizowanych we współpracy z pracownikiem socjalnym.